

Os Guinness

DIDŽIOJI ŽMONIJOS LAISVIŲ
C H A R T I J A

Revoliucinis Sinajaus tikėjimas ir laisvės ateitis

TURINYS

ĮVADAS. <i>Aukštyn kojomis, o gal taip ir reikia?</i>	13
1 Aš būsiu, kas būsiu. <i>Didysis apreiškimas</i>	49
2 Visiškai kitoks. <i>Didysis pareiškimas</i>	101
3 Į rytus nuo rojaus. <i>Didysis susvetimėjimas</i>	149
4 Leisk mano tautai eiti. <i>Didysis išlaisvinimas</i>	183
5 Išlaisvinti laisvai gyventi drauge. <i>Didžioji konstitucija</i>	203
6 Pereiti tai. <i>Didysis perdavimas</i>	239
7 Ištaisyti klaidas. <i>Didysis atkūrimas</i> . 1 dalis	267
8 Ištaisyti klaidas. <i>Didysis atkūrimas</i> . 2 dalis	303
IŠVADOS. <i>Visiškai naujos laisvės gimimas?</i>	337
PADĖKOS	347

IŠVADOS

Visiškai naujos laisvės gimimas?

1863 m. lapkričio 19 d. Getisberge sakydamas inauguracinę kalbą, prezidentas Abrahamas Lincolnas pakvietė į „naująjį laisvės gimimą“¹. Amerika „nešiojo laisvės užomazgas“, tačiau dėl pragaištingos vergijos, nesuderinamos su svarbiausiomis Amerikos idėjomis, išklydo iš kelio ir turi pradėti nuo pradžių. Po Lincolno nužudymo ir Pilietinio karo atėjęs šimtmetis vertintinas nevienareikšmiškai, tad tik dr. Martinas Lutheris Kingas ir pilietinių teisių judėjimas ėmėsi spręsti neištaisytas blogybes. Tačiau dabar, praėjus penkiasdešimčiai metų po Kingo nužudymo ir „ilgo žygio per institucijas“, susilpnėjus tradiciniam liberalizmui ir vis daugiau jėgos įgaunant progresyviems radikalams, labiau nei bet kada kvestionuojama Amerikos revoliucijos ir Amerikos laisvės eksperimento sąvoka. Austrų rašytojas Karlas Krausas XIX a. pabaigos Vieną apibūdino kaip „bandymų sunaikinti pasaulį laboratoriją“. Tačiau jei amerikiečiai nepabus iš snaudulio, Amerika veikiai taps šalimi, kurioje įvyko istorinė laisvės išdavystė².

¹ A. Lincoln, „The Gettysburg Address“, Soldiers National Cemetery, Gettysburg, 1863 11 19.

² R. Monk, *Ludwig Wittgenstein: The Duty of Genius*, New York: Free Press, 1990, p. 9.

Šiandien Amerikai reikia masinio ir ryžtingo apsigrėžimo, sugrįžimo ir naujos laisvės gimimo. Save vadinančioji „laisvųjų šalimi“ dabar yra atsidūrusi kryžkelėje. Žavėjusi savo jaudinančiu heroizmu ir pelniusi milžinišką pergalę Antrajame pasauliniame kare, Amerika pasidavė savo neprilygstamos galios ir turtų vilionėms bei iliuzijoms. Daugiau nei pusę šimtmečio Amerika painiojo laisvę su nepasotinamų savo įgeidžių vaikymusi, lengvabūdiškai elgėsi su savo idealais ir išmainė tiesą į galią, herojiškumą – į šlovę, gerumą ir grožį – į pramogas ir pasilinksminimus, savidiscipliną – į patogumą ir naudą, o pasitikėjimą savimi – į gerovę ir priklausomybę. Amerika pasiekė neįsivaizduojamų aukštumų pasaulio ekonomikoje, moksle, technologijose ir medicinoje, tačiau prarado savo sielą ir vidinę jėgą.

Tai nutiko dėl filosofinio cinizmo, moralinio sugedimo ir visuomenės irimo, mūsų dienomis visu smarkumu užgriuvusio Ameriką. Ši šalis netgi praranda ryšį su revoliucija, kuri kadais ją pavertė didžiuoju istorijos laisvės eksperimentu. Viešasis gyvenimas nūdien nusirito iki to, kad tapo galingųjų scena, veidmainių ir galios ištroškusių vyrų ir moterų paradu. Taip jaunų žmonių, sužeistųjų ir nustumtųjų į nuošalę širdyse sėjama pagieža ir pyktis. Štai kodėl laisvų visuomenių tiek nedaug. Nežinia, dėl kvailumo, ironijos ar pasipūtimo tie, kurie mano, kad žmonės yra istorijos ir savo likimo kalviai, taip ir nepelno laisvės. Jie vis labiau nusivilia ir patiria nesėkmę. Istorija nepripažįsta visiško išskirtinumo. Neįmanoma išvengti visos žmonijos likimo.

Kai kurie dabartinės Amerikos krizės bruožai primena Douglaso Murray įvardytą „keistą Europos mirtį“³. Kiti šios krizės bruožai dar blogesni ar bent mažiau dovanotini. Amerika yra šalis, o ne žemynas, ir ji vieningesnė nei Europa. Amerika turi aiškesnę ir šiuolaikiškesnę idėjų ir idealų sampratą, kuri padėjo jai tapti laisvųjų šalimi. Amerika turėjo vaistų nuo visų šiuo metu ją kamuojančių negalavimų, tačiau jų

³ Žr. D. Murray, *The Strange Death of Europe: Immigration, Identity, Islam*, London: Bloomsbury Continuum, 2018.

atsisakė. O blogiausia, kad Amerikai kyla pavojus išduoti laisvės viziją, kuri yra turtingesnė, gilesnė, tikroviškesnė ir suprantamesnė nei ta, kurią kada nors turėjo Europa, – ši vizija yra žydų ir Amerikos reformacijos nuopelnas, ir ją Amerika vis dar gali perduoti pasauliui ir ateičiai.

Dabar Amerikai iškyla paprastas, bet esminis pasirinkimas tarp revoliucijos, oligarchijos ir grįžimo namo. Ar Amerika apsigręs ir grįš namo, ar veikiai turės ragauti savo dvasinių ir pilietinių negandų vaišių? Ar ji tol nepaisys istorijos viesulo jėgos, kol bus per vėlu išsigelbėti? Ar Amerika, jos politiniai lyderiai ir partijos, koledžai ir universitetai, spauda ir masinio informavimo priemonės, pramogų pasaulis ir Holivudas, o visų pirma daugiau nei trys šimtai milijonų jos piliečių pasirinks sugrįžimą prie 1776 metų, palikdami nuošalėje 1789 metus? Ar gali būti ištaisytos Amerikos blogybės, grįžtant prie jos ištakų ir idealų? Ar bus galutinai atsisakyta 1776 m. ir pereita prie 1789 metų? Šis perėjimas jau seniai skatinamas daugelyje universitetų, tam tikruose elito sluoksniuose, tarp jaunų žmonių ir nemažos dalies politinių Amerikos lyderių.

Nėra abejonų, kad šis lošimas stambus, ir itin priešinamasi sėkmingam Amerikos atsinaujinimui, keliant tuščius tostus už išskirtinumą, nepagrįstai tvirtinant, kad Amerika grįžta namo, ar kvailai teigiant, kad dabartinės problemos atsirado tik dėl policijos kaltės, todėl Amerikos laukia puiki ateitis. Tačiau nederėtų šitaip savęs mulkinti. Ant svarstyklių padėta laisvės ir žmonijos ateitis. Sinajus siūlo ateitį turinčią laisvę, o Paryžius ligi šiol nuolat išduodavo laisvę, vis labiau įtvirtindamas valstybės įsigalėjimą ekonominiame gyvenime, stiprindamas kontroliavimą ir represijas. Tačiau bus nelengva vėl atgauti laisvę, nes tam nuolat prieštarauja progresyvūs kairieji, postmodernūs kritinės teorijos gerbėjai ir pasisakantieji už antiamerikietišką požiūrį į Amerikos istoriją. Jie atmeta bet kokį įsipareigojimą 1776 m. idealams, vadindami juos baltųjų privilegija, kaltindami juos ultrakonservatyvumu ir reacingumu, istorijos neatitikimu ir tuščios nostalgijos puoselėjimu.

Kad atsilaikytum prieš tokią opoziciją, naujai atgimstančiai Amerikai reikia vizionieriško lyderio arba lyderių, kurie suprastų Amerikos eksperimentą ir juo tikėtų, gebėtų suvokti dabartinę krizę kaip nukrypimą nuo Amerikos šaknų, galėtų pasipriešinti kritikai ir alternatyvioms Paryžiaus vizijoms ir parodyti, kur jos nuves. Taip pat jie turėtų sugebėti pritaikyti Amerikos eksperimentą mūsų laikams, *savo veiksmus paversdami ne ginklu, nukreiptu prieš politinius priešininkus, tačiau kvietimu, atliepiančiu visų amerikiečių teigiamus bruožus ir net paveikiančiu daugelį savo oponentų*. Tautiniam atnaujinimui visų pirma reikia, kad „mes, žmonės“ nusimestume racionalius elito paniekos pančius ir atrastume savo balsą ir kolektyvinę atsakomybę ne kaip pikti populistai, bet kaip laisvi ir atsakingi piliečiai. Tada galėtume atsilipti į tautinio atnaujinimo kvietimą su pakankama jėga, įgalinančia išties naują laisvės gimimą. O vėliau tauta, kaip visuma, turėtų imtis institucijų atkūrimo, kuris būtinas tikram atnaujinimui. Ir čia pirmiausia privalu sugrąžinti pilietinį auklėjimą į Amerikos mokyklas.

O juk užuot šventę liepos 4 d. su karinių pajėgų paradu, amerikiečiai galėtų paminėti šią dieną Nacionalinėje alėjoje, hebrajų pavyzdžiu iš naujo pašvęsdami visą tautą, pripažindami savo praeities ir dabarties nuodėmes ir klaidas, iš naujo patvirtindami pirmuosius Amerikos eksperimento principus ir išipareigodami pirmiesiems vienijantiems Amerikos *unum* principams, atsveriantiems *pluribus*.

Atkurtoji Amerika vis dar galėtų tapti pavyzdine laisva visuomene visoje istorijoje. Šiam naujam laisvės gimimui nepaprastai padėtų žydų ir krikščionių atgimimas Vakaruose. Iš tiesų, laisvės gimimas be to būtų tiesiog neįmanomas. Žydai visuomet liks žydais, o krikščionys – krikščionimis, tad čia nekalbame apie jokią klaidingai suprantamą ekumenizmą. Tačiau iš hebrajų ir krikščionių Šventojo Rašto galime pasimokyti, kas yra šventas gyvenimas, kiekvieno žmogaus orumas, lygybė prieš įstatymą, meilė, laisvė, sąžinė, teisingumas, tiesa, pasitikėjimas, politika, bendruomenė ir taika.

Toks atgimimas ryžtingai ne tik pasmerktų antisemitizmo blogį, bet ir parodytų visišką jo absurdiškumą, nes daugelis kilniausių Vakarų idėjų kilo iš hebrajų ir krikščionių Šventojo Rašto. Johnas Adamsas neabejojo dėl nepakeičiamo žydų dalyvavimo Vakarų kultūroje. 1808 m. rašytame laiške, atmesdamas Voltaire'o ir Apšvietos idėjas, jis teigė:

Esu įsitikinęs, kad hebrajai daugiau padarė civilizuodami žmones nei bet kuri kita tauta. Jei būčiau ateistas ir tikėčiau amžina akla lemtimi, vis vien tikėčiau, kad lemtis skyrė žydams tapti svarbiausiu tautų civilizavimo įrankiu. [...] Jie yra garbingiausia tauta iš visų gyvenusių žemėje. Lyginant su žydais, romėnai ir jų imperija tebuvo burbulas.⁴

Toks naujas gimimas reikalingas ir įmanomas, bet ar tikėtinas? Nūdien viskas kaip tik linksta į pasyvumą, netvarką ir nuosmukį. Tačiau laisvė teigia, kad ateitis niekad nebūna nulemta iš anksto, ji visad atvira. Tas, kas turi drąsos, vis dar gali laimėti.

Amerikos valanda

Ar amerikiečiai supranta, koks dabar metas? Ar jie ir toliau didžiuojasi savo išskirtinumu ir nuduoda, kad jų didybė niekada nesibaigs? „Tie, kas pamiršta praeitį, yra pasmerkti ją kartoti.“ Šis gerai žinomas filosofo George'o Santayana posakis meta sveiką iššūkį, tačiau kartu ir klaidina. Mūsų dienomis jis dažniausiai klaidingai suprantamas. Istorija yra gyvybiškai svarbi, o Išėjimas – vienas iš didžiųjų istorijos įvykių. Tačiau moderniaisiais laikais linkstama istoriją priderinti prie modernaus mąstymo būdo, taip išduodant jos ypatingumą ir savitumą. Siekdamas viršenybės ir norėdamas viską kontroliuoti Apšvietos protas itin mėgsta „viskam sukurti savo teoriją“. Tartum klastingas užėigos

⁴ J. Adams, Laiškas F. A. van der Kempui, 1808 02 16 (Pensilvanijos istorijos draugija).

šeimininkas Prokrustas jis pagal savo turimas dabartines žinias nukerta ir susiaurina, subanalina ir suvienodina. Iš čia atsiranda šališkumas amžinoms tiesoms, visuotiniams dėsniams ir abstraktiems principams. Pavyzdžiui, moksliniai metodai reikalauja, kad procesai kartotųsi, kad juos būtų galima patikrinti ir pritaikyti visose situacijose. Todėl nei protas, nei mokslas nepajėgia įvertinti istorijos ir Apreiškimo išskirtinumo ir savitumo, kaip ir Išėjimo įvykio unikalumo ir dabartinio meto prasmės, kuri yra daug gilesnė, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio, ir nelaikytina tik seno ciklo atsikartojimu.

Lygiai taip tipiškas modernus atsakymas į dabartinę krizę stengsis sumenkinti ir sumažinti jos keliamą iššūkį, teigiant, kad ši krizė tėra tik ciklo dalis arba švytuoklės judesys. Tačiau istorija, įskaitant ir Išėjimą, iškelia išskirtinius, savitus, vienintelį kartą vykusius ir nepakartojamus įvykius. Kaip matėme, žydų ir krikščionių tikėjimai itin vertina laiką ir istoriją, ir abu pabrėžia unikalius ir neturinčius precedento įvykius – *vienkartinį* dieviškąjį ir žmogiškąjį veiksmą, o ne gamtos *visą laiką*. Kaip teigia rabinas Heschelis: „Sąvoka „Abraomo, Izaoko ir Jokūbo Dievas“ visiškai skiriasi nuo sąvokos „tiesos, gerumo ir grožio Dievas“. Ji taip pat skiriasi nuo sąvokos „Kanto, Hegelio ir Schellingo Dievas“, ir šis skirtumas tarp pirmosios ir kitų dviejų sąvokų grindžiamas vienkartinį istorijos įvykių išskirtinumu“⁵.

Šitai apima ir dabartį, ir praeitį. Kai kurios dienos amžiams nulemia istoriją: jei ne „ta diena“, kai izraeliečiai perėjo Raudonąją jūrą, kai buvo nužudytas Julijus Cezaris, kai buvo nukryžiuotas Jėzus iš Nazareto ir kai Jis prisikėlė iš numirusių, kai sultonas Mechmedas II Užkariautojas užėmė Konstantinopolį, kai karalius Jonas Bežemis buvo priverstas pasirašyti Didžiąją laisvių chartiją, kai buvo iššauti pirmieji šūviai Leksingtone ir Konkorde, kai buvo šturmuota griūvanti Bastilijos tvirtovė, kai Leniną vežęs užantspauduotas traukinys atvyko į Suomijos stotį Sankt Peterburge ir kai griuvo Berlyno siena. Tai pat

⁵ A. J. Heschel, *God in Search of Man*, p. 201.

yra ir žymiai ilgesnių laikotarpių, kai sukauptas milijonų mažų sprendimų svoris pradeda ir formuoja šimtmečius. Vienas Dievas težino, kas bus pasirinkta iš 1776 ir 1789 metų, tačiau toji pasirinkimo diena taip pat ateis. Ir pasirinkimas tarp Sinajaus ir Paryžiaus neabejotinai turės istorinę reikšmę.

Dabartinis metas neabejotinai išskirtinis. Būtent čia ir dabar šios kartos amerikiečiai yra unikalios laisvės vizijos paveldėtojai ir nešėjai, nors daugelis jų, regis, to nei supranta, nei vertina. Tačiau nors šis dabartinio meto savitumas yra ribotas, jo vertė – neaprepiama. Čia lošiama iš nepaprastai didelių dalykų. Pasirinkimas tarp Sinajaus ir Paryžiaus, išsaugant Sinajaus laisvę arba jos atsisakant, turės istorinių pasekmių visam likusiam pasauliui ir žmonijos ateičiai. Taip yra dar ir dėl to, kad niekada nebuvo ir nėra jokios Sinajui prilygstančios laisvės vizijos, todėl amerikiečiai gali ją atkurti arba atmesti, taip amžiams pakeisdami pasaulį.

Pranašų Amoso, Izaijo ir Jeremijo, rašytojų Fiodoro Dostojevskio ir Aleksandro Solženicyno sėkmę lėmė ne tai, kad jų buvo klausomasi, bet kad jie buvo ištikimi savo skelbiamai žiniai ir savo metui. Kai kurie jų jautėsi kaip graikų pranašė Kasandra, kuriai buvo lemta, kad ja netikėtų. Kai XX a. aštuntajame dešimtmetyje Solženicynas nusiuntė *Didįjį perspėjimą Vakarams*, žinojo, kad daugybė žmonių jį gyrė, bet maža kas išties jo klausėsi. „Mano draugai, – sakė jis vienoje iš savo kalbų, – aš nesakysiu jums saldžių žodžių. Pasaulio situacija nėra pavojinga, ji ne grėsminga, o tiesiog katastrofiška.“⁶ Tačiau amerikiečių niekas neprivertė susirūpinti. „Ak, palikite mus ramybėje. Leiskite mums puikiais greitkeliais vairuoti savo didelius automobilius, leiskite mums nekliudomiems žaisti tenisą ir golfą, leiskite mums savo paprastimu plakti kokteilius, leiskite mums matyti gražias šypsenas ir vyno taurę kiekviename mūsų žurnalų puslapyje.“⁷

⁶ A. Solzhenitsyn, *Warning to the West*, p. 22.

⁷ *Ibid*, p. 26.

Solženicyno perspėjimas savimi patenkintiems Vakarams išpranašavo tai, kas nutiko po ketvirčio amžiaus vieną antradienį, 2001 m. rugsėjo 11 dieną. O prieš dvidešimt penkerius metus žmonės apie tai nenorėjo nieko girdėti. Ir kodėl gi turėtų? Jie jautėsi užtikrinti ir saugūs. Pasak Solženicyno: „Tačiau stūkso išdidūs dangoraižiai, kylantys ligi pat dangaus, kurie sako: „Čia to niekada nenutiks. Tai niekada mūsų neištiks. Čia to negali būti.“⁸

Ar čia niekad negali nutikti nieko bloga? Tikriausiai Solženicynas niekuomet nebuvo girdėjęs apie Osamą bin Ladeną, tačiau jo atsakas į melagingą ramybę buvo tiesmukas: „Tai gali nutikti. Tai įmanoma. Kaip sako rusų patarlė: „Kai tau tai nutiks, tada žinosi, kad tai tiesa.“⁹

Kai tau tai nutiks, tada žinosi, kad tai tiesa. Šie žodžiai prieštarauja šiandienės Amerikos ir Vakarų mąstysenai. Mes giliai išgyvename dabartinę Amerikos ir Vakarų laikotarpį, krizės ir galimybių laiką. Tačiau dauguma žmonių snaudžia ar tik nerangiai kruta. Kai kurie netiki meile iš pirmo žvilgsnio ir nuosmukiu, kol šie jų neužklumpa. Jie sutinka, kad yra negerovių, tačiau iš principo neigia nuosmukio ir nuopuolio galimybę, tikėdami, kad vis dar galima rasti nusiraminiamą. Dar neišsisklaidė galios ir klestėjimo sukurtos saulėtos iliuzijos. Daromi pasirinkimai, tačiau jų pasekmės tebėra miglotos. Kol kas atsakomybė nėra siejama su laisve. Argi Dievas ypač nesaugo kūdikių, išgėrusių žmonių ir Jungtinių Valstijų? Vadovavimas gali ir toliau kurį laiką eiti šia linkme, bent jau taip atrodo. Argi demokratai ir respublikonai nepažadėjo, kad tai, kas geriausia, mūsų dar laukia ateityje?

Tačiau dabar Amerikai ir Vakarams atėjo metas nedelsiant pasirinkti tarp Sinajaus ir Paryžiaus. Ar kita karta grįš prie tikėjimo į Dievą ir nuolankumo, ar ir toliau pasitikės savimi patenkintu protu, smulkmeniškumu, technokratija ir keičiančia politikos galia? Ar jos politika vadovausis principais, ar galia? Teise ar galia? Ar pasiteisins teiginys,

⁸ *Ibid.*, p. 53.

⁹ *Ibid.*

kad be Dievo baimės veikia nebeliks teisingumo, be teisingumo nebus lygybės, be lygybės –laisvės, o be laisvės Amerika ir Vakarai greitai nebeturės ateities? Kitaip tariant, ar Amerikai bus galima pritaikyti klasikinį lotynišką posakį, kuris tiko daugybei didžiųjų tautų, įskaitant išsilavinusią, civilizuotą ir rafinuotą Vokietiją: „Nieko nėra blogiau už geriausių dalykų sugedimą“ (lot. *Corruptio optimi pessima*).

Nesirengiu prognozuoti ir gąsdinti neįsivaizduojamomis pasekmėmis, kurias istorijos verpetas atneš vyrų ir moterų, atmetusių Sinajaus ir Galilėjos kelią, vaikams. Tik perspėju ir prašau: pirmiausia, kol dar galima ką nors pakeisti, amerikiečiai turi įsisąmoninti tikrovę ir atpažinti tikrąją mūsų laikų krizę. Antra, amerikiečiai turi sąžiningai ir atvirai aptarti šiuos nepaprastai svarbius ir skubius reikalus. Ir trečia, tie, kurie nesutinka su šia vizija, turi liautis priekabiavę dėl smulkmenų ir pripažinti, kad būtina žvelgti į pasaulio ir gyvenimo visumą, nes tik toks požiūris padėjo sukurti geriausią Vakarų paveldą ir jis gali padėti tinkamai atsilipti į dabartinę krizę. Neprašau kokių nors ypatingu būdu apsaugoti tikėjimą ar suteikti jam privilegijų. Kol ne vėlu, būtina plačiai kelti diskusijas ir įsisąmoninti, kad šios kartos pasirinkimai turės istorinių pasekmių.

Du revoliuciniai tikėjimai varžosi dėl to, kuris iš jų ves pasaulį pirmyn. Juos sugretinę, galime aiškiau matyti skirtumus. Sinajus ir Paryžius yra visiškai skirtingi, ir šis skirtumas nulems ne tik kitos kartos, bet ir visos žmonijos ateitį. Išėjimas, o ne 1789 m., 1917 m., 1949 m. ar 1968 m. iš tiesų yra Didžioji žmonijos laisvių chartija. Sinajus, o ne Paryžius siūlo laisvos ir atsakingos respublikos viziją, kuri gina reglamentuotą laisvę, teisingumą, taiką ir stabilumą. Atėjo metas pasirinkti tarp revoliucijų – tarp tikėjimo į Dievą ir tikėjimo vien protu, tarp laisvės ir despotizmo ir tarp gyvenimo ir mirties.

Ši knyga – tai žmogaus, kuris visą gyvenimą žavėjosi Amerikos laisvės eksperimentu, atviras kreipimasis į Ameriką ir amerikiečius. Ji kupina vilties, sielvarto ir pykčio. Ši knyga yra dovana rabinui lordui Jonathanui Sacksui, nuostabiai aiškinančiam Išėjimą kaip laisvės

ir teisingumo viziją. Todėl šią knygą ir dera užbaigti rabino Sackso mintimis apie mūsų, žmonių, uždavinį:

Taip, kaip Dievas sukūrė visatos tvarką, taip mes esame pašaukti kurti tvarką mūsų asmeniniame gyvenime ir visuomenėje kaip visumoje. Mes esame Dievo atvaizdas, Dievo vaikai ir Dievo bendradarbiai. Mumyse yra Dievo kvapsnis. Aplink mus yra Dievo būtis. Greta mūsų yra namai, kuriuos mes statome Dievui. Virš mūsų yra Dievo paskirta užduotis: būti Jo teisingumo ir užuojautos nešėjais. Žmogus niekada neturėjo kilnesnės užduoties, ir ji iki šiol mus įpareigoja.¹⁰

Orumas, meilė, laisvė, teisingumas, atleidimas, susitaikymas, taika, stabilumas ir šalom, įkūnijantys žmonijos klestėjimą, – ar galima pasiūlyti šviesesnę žmonijos viziją ir gilesnius troškimus? Jei šios tiesos ir šie idealai turi įkvėpti viltį, kuri vestų mus pirmyn ir taptų tikrove, o ne vien vylingais žodžiais, tuomet reikia rasti būdą juos įgyvendinti. Nėra geresnio ir tikresnio kelio nei didžioji Išėjimo knygoje aprašyta kelionė (kuria iki galo išpildė kitos hebrajų ir krikščionių Šventojo Rašto knygos). Tik ten, o ne kur kitur yra Didžioji žmonijos laisvių chartija, kuri yra vienintelis raktas į mūsų, žmonių, laisvę.

Amerika, prieš tave yra aiškus pasirinkimas, kuris turės savo pasekmių. „Kad išsaugotum laisvę, reikia amžinai budėti.“ Ir budėti reikia ne tiek saugantis priešų, bet labiausiai stebint save. Tauta, kuri tapo nerūpestinga ir nebeginą savo turtingo ir išskirtinio paveldo, dabar neatpažįstamai keičiasi. Tačiau ši tauta vis dar gali atsinaujinti, jei tik pabus, praregės tikrovę ir išmintingai pasirinks. Vėl atėjo metas apsvarstyti skirtumus tarp gyvenimo ir mirties ir pasirinkti gyvenimą.

L'Chaim!

¹⁰ J. Sacks, *Exodus*, p. 337.